

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ
ΑΡΧΩΝ ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

«ΚΑΤΗΧΗΣΗ» ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΕΩΣ ΚΑΙ ΦΥΣΕΩΣ ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Οί Πατέρες καί όλόκληρη ἡ λατρευτική παράδοση καί ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρονται συχνά στή σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν κτίση καί ὑπογραμμίζουν τήν ἀναγκαιότητα ἁρμονίας στή σχέση αὐτή. Ὑποδεικνύουν τρόπους συνεργασίας ἀνθρώπου καί φύσεως καί ἀνοίγουν δρόμους γιά νά φτάσει ὁ ἄνθρωπος, μαζί μέ τήν κτίση, στόν τελικό του σκοπό, πού εἶναι ἡ σωτηρία.

Κατά τήν πατερική παράδοση ἡ συνύπαρξη ἀνθρώπου καί κτίσεως τοποθετεῖται σέ ἐπίπεδο φιλικῆς σχέσεως καί ὄχι καταδυναστεύσεως τοῦ ἑνός ὑπό τοῦ ἄλλου. Σήμερα, ἡ φύση ὁμως κακοποιεῖται καί ὑποφέρει, ἀπειλεῖται ἡ ὑπαρξή της καί μαζί της καί ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργεῖται ἡ οικολογική κρίση. Ἡ κρίση αὐτή ἐντείνει τήν ἀνθρώπινη ἀγωνία ὀλοένα καί περισσότερα, διότι ὁ ἄνθρωπος διαπιστώνει τίς ἀνεξέλεγκτες τραγικές διαστάσεις της, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν τήν ὑπαρξή του καί τί δημιουργία.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες θεωροῦν τό περιβάλλον σάν μιᾶ ἐνότητα μέ ἀρραγῆ συνοχή πού δικαιολογεῖται ἀπό τήν παρουσία τοῦ ἀνθρώπου. Στήν ἔννοια τοῦ περιβάλλοντος συγκαταλέγουν κάθε δημιουργική, κοινωνική καί ψυχολογική ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει, ὅπως καί ἀντίστροφα, κάθε ἐνέργεια τοῦ κόσμου πρὸς αὐτόν. Ἡ διαπίστωση τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, βιολόγων, χημικῶν, φυσικῶν, οικολόγων κ.λπ. ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνδέεται στενά μέ τή φύση καί ἐπομένως πρέπει νά ζεῖ ἁρμονικά μαζί της, ἀποτελεῖ βασική θέση τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καί εἰδικότερα τῆς κοσμολογίας καί τῆς ἀνθρωπολογίας.

Ὁ Μ. Βασίλειος διακηρῶσει ὅτι *«οὐδέν ἀναίτιον οὐδέν ἀπό ταῦτομάτου*

πάντα ἔχει τινά σοφίαν ἀπόρρητον». Κατά τή βιβλική καί πατερική θεολογία, οὔτε ἡ κτίσις, οὔτε βεβαίως καί ὁ ἄνθρωπος μποροῦν νά ἐννοηθοῦν ὡς αὐθύπαρκτα καί τυχαῖα. Αὐθύπαρκτος εἶναι μόνον ὁ Θεός. Ἡ θεολογική αὐτή θέσις ἐμφανίζεται στήν Ἁγία Γραφή καί ἀποκαλύπτεται διαρκῶς μέσα στήν ζωντανή ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπό τό μή ὄν καί εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι χριστιανική. Ὁ Θεός ζωογονεῖ, κατευθύνει καί ἀνακαινίζει τά πάντα. Μόνον Αὐτός μπορεῖ νά καλέσει *«τά μή ὄντα ὡς ὄντα»* (Ρωμ. 4, 17). Ὁ ἴδιος βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν κτίσις, εἶναι ἄκτιστος, ἐνῶ ἡ δημιουργία εἶναι κτιστή.

Κατά τόν Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἀποτελεῖ ὑπερβάλλουσα τιμή γιά τόν ἄνθρωπο ἡ «τιμητική διάκρισις», γιατί, ὅπως λέγει, γίνεται *«τό τιμώτερον πάντων τῶν ὀρωμένων ζῶων... δι' ὃν καί ταῦτα ἅπαντα παρήχθη, οὐρανός, γῆ, θάλασσα, ἥλιος, σελήνη, ἀστέρες, τά ἔρπετά, τά κτήνη, πάντα τά ἄλογα ζῶα*». Ἡ τιμή ὁμως κορυφώνεται στό ὅτι τόν ἔκαμε *«ἄρχοντα πάντων τῶν ἐπί τῆς γῆς»*, ὥστε τίποτε νά μὴν εἶναι ἀνώτερό του καί ὅλα νά βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐξουσία του. Διπλαδὶ ὅλος ὁ κόσμος πλάστηκε γιά χάρι τοῦ ἀνθρώπου. Χωρίς τή δική του παρουσία καί ἐξουσία δέν θά εἶχε σκοπό καί περιεχόμενο ἡ δημιουργία, ὅπως δέν θά εἶχε σκοπό καί ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος χωρίς τή δημιουργία.

Ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου στήν κτίσις δέν ἔχει μόνο δικαιώματα, ἀλλά καί ὑποχρεώσεις. Αὐτά συνοψίζονται σέ μία χαρακτηριστική φράσις τοῦ βιβλίου τῆς «Γενέσεως», *«ἐργάζεσθαι καί φυλάττειν αὐτήν»*, πού σημαίνει χεῖρα τῆς κτίσεως, ἀλλά ταυτόχρονα καί προστασία τῆς. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἐπισημαίνουν ὅτι ἡ *«κατ' εἰκόνα Θεοῦ»* δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἄμεση σχέση μέ τά δικαιώματα καί τίς ὑποχρεώσεις του, πού ἀπορρέουν ἀπό τήν κυριαρχία του στήν κτίσις. Σημαίνει κατὰ τόν Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο *«ἀρχῆς εἰκόνα»* καί κατὰ τόν Μ. Βασίλειο τοποθέτησις τοῦ ἀνθρώπου *«ὑπὲρ οὐρανόν, ὑπὲρ ἥλιον, ὑπὲρ τά τῶν ἀστέρων χορείας»*. Σημαίνει πάλι κατὰ τόν ἴδιο Πατέρα *«τό κοινωνεῖν ἀλλήλοις καί χρήζειν ἀλλήλων καί ἀγαπᾶν τό ὁμόφυλον»*. Διπλαδὶ ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε νά ἐξουσιάζει καί νά προστατεύει τήν κτίσις, νά ἀγαπᾶ τή δημιουργία καί νά ζεῖ ἁρμονικά μαζί τῆς καί μέ τόν συνάνθρωπο.

Θεμελιώδης θέσις στή διδασκαλία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἶναι ὅτι ὅλα τά ὄντα ἔχουν κοινὸ χαρακτηριστικὸ τήν τρεπτότητα. Καθετὶ πού εἶναι κτιστό, δημιούργημα, εἶναι στή φύση του τρεπτό, δηλαδή βρίσκεται διαρκῶς σέ μιὰ δυναμική κατάστασις. Αὐτὴ ἡ δυναμική κατάστασις ἐκτείνεται ἀπὸ τό ἐνδεχόμενο τοῦ ἐκμηδενισμοῦ ὡς τὴν δυνατότητα τῆς τέλει αὐτοκαταράσεως. Τίπο-

τε τό στατικό δέν ὑπάρχει στή δημιουργία. Τά πάντα, ἔμψυχα καί ἄψυχα, βρίσκονται σέ μία μεταμορφωτική πορεία.

Χαρακτηριστική ἡ διατύπωση τοῦ Μ. Βασιλείου: «*Διά ταῦτα νόσος πόλεων καί ἐθνῶν ἀνχοί καί ἀφορία καί αἱ κατά τόν βίον ἐκάστω τραχύτεραι περιστάσεις τῆς κακίας τίν ἀΐξισιν περικόπτουσαι*». Τά οικολογικά δεινά καί οἱ οικολογικές καταστροφές ἀποτελοῦν παιδαγωγικό μέτρο τοῦ Θεοῦ γιά τήν ἀναίρεση τῆς «ὄντως κακίας» τοῦ ἠθικοῦ καί πνευματικοῦ κακοῦ. Ἐπιτρέπει ὁ Θεός, «*ὁ συνέχων καί κυβερνῶν ἀρρήτω σοφία καί πανσθενεῖ δυνάμει τίν κτίσιν*», τήν ἐμφάνιση θεομηνιῶν, κατακλυσιμῶν, ἀσθενειῶν καί ἄλλων φυσικῶν κακῶν τοῦ ἐγκουχωμένου γιά τά ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου γιά νά τόν ὀδηγήσει σέ ἀλλαγὴ συμπεριφορᾶς.

Σύμφωνα μέ τή χριστιανική θεολογία καί τή διδασκαλία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», ἡ κτίσις, τίν ὁποῖα ὁ σημερινός ἄνθρωπος κακοποιεῖ τόσο ἐπικίνδυνα, δέν ὑπάρχει κατά τύχη. Ἄνθρωπος καί κτίσις ἀποκτοῦν κοινό σκοπό καί περιεχόμενο στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος προσδιορίζει καί τή συνύπαρξί τους. Ἡ εὐθύνη γι' αὐτό ἀνήκει ἀποκλειστικά στόν ἄνθρωπο. Ἡ ἴδια ἡ κτίσις δέν μπορεῖ νά δημιουργήσῃ ἕνα δικό της μέλλον, ἀλλά ἀκολουθεῖ τήν πορεία τοῦ ἀνθρώπου.

Κατά τούς Τρεῖς Ἱεράρχες, ὁ ἄνθρωπος ζεῖ ὁ ἴδιος σωστά καί συμπεριφέρεται σωστά πρὸς τό φυσικό καί κοινωνικό περιβάλλον, μόνον ὅταν μμεῖται τήν ἀρμονία τῆς φύσεως. Ὁ Μ. Βασίλειος π.χ. τόν προτρέπει: «*...τίν ἐν οὐρανοῖς εὐταξίαν σκιαγραφεῖν ἐπί γῆς*», ἐνῶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐπισημαίνει ὅτι «*ὁ τῶν ὅλων Θεός... διά τῶν δημιουργημάτων διδάσκει ἡμᾶς ὅτι πανταχοῦ ἡ συμμετρία καλόν*». Προτρέπει ἀκόμη τόν ἄνθρωπο νά μμεῖται τήν κτίσις καί στήν ἀναφορὰ τῆς πρὸς τόν Θεό. Ὁ Μ. Βασίλειος διαμαρτύρεται, γιατί, ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ κτίσις, «*σιωπῶσα καί φθεγγομένη, ὑπερκόσμος καί περιγίγιος δοξάζει τόν κτίσαντα*», οἱ ἄνθρωποι «*οὐ λαμβάνουσιν αἴσθησιν τῆς ἐαυτῶν φύσεως...*».

Ἡ αἰτία τῆς σημερινῆς οικολογικῆς κρίσεως δέν εἶναι ἡ πρόοδος, ἀλλά ἡ ἀλλοτρίωση ἀπό τόν Θεό· γι' αὐτό γίνονται πολύ ἐπικαιρα τά λόγια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος λέγει: «*μή φοβηθῆς τίν πρόοδον... φοβίθητι τίν ἀλλοτρίωσιν*». Ἡ πρόοδος καί ἡ ἐπιστήμη καταξιώνουν τόν ἄνθρωπο καί ἐπιβεβαιώνουν τήν προνομοῦχο θέσις του μέσα στή δημιουργία, ἀρκεῖ ὁ ἴδιος νά ἔχει σωστή ἀφετηρία καί νά προσανατολίζεταί πρὸς τόν σκοπό γιά τόν ὁποῖο δημιουργήθηκε.

Ὁ Μέγας Βασίλειος στή θαυμάσια μικρή πραγματεία του *Εἰς τό Πρόσεχε Σεαυτῶ* τονίζει: «Ὁρθιον ἔπλασε μόνον τῶν ζῶων τόν ἄνθρωπον, ἵν' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος εἰδῆς ὅτι ἐκ τῆς ἄνωθεν συγγενείας ἐστίν ἡ ζωή του. Τά μὲν τετράποδα πρὸς τὴν γῆν βλέπει καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπῳ δέ ἐτοίμη πρὸς οὐρανόν ἢ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρί μηδέ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεισιν, ἀλλ' ὄλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν».

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑμνεῖ τό μεγαλεῖο της καὶ τὴν προνομοῦχο θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα σ' αὐτήν. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, μέ φωνή πού πρέπει ν' ἀκούγεται ἰδιαίτερα στὴν ἐποχή μας, λέει: «Ἄνθρωπε, διὰ σέ καὶ τὴν σὴν σωτηρίαν καὶ τιμὴν ἐποίησεν ὁ Θεός... τοσοῦτον καὶ τηλικούτον κόσμον οὕτω καλόν καὶ μέγαν καὶ θαυμαστόν». Ἡ δραστηριοποίηση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν κτίση γίνεται ὠφέλιμη μόνο ὅταν ἀσκεῖται γιὰ τὴ σωτηρία.

Γιὰ τούς Τρεῖς Ἱεράρχες τό φυσικό περιβάλλον, ἢ κτίση, θεωρεῖται «γυμνάσιον ἀρετῆς» καὶ «διδασκαλεῖον αἰωνιότητος». Μέσα σ' αὐτά ὁ ἄνθρωπος βλέπει ἐσχατολογικά τόν κόσμο, χωρὶς ν' ἀποσπᾶται ἀπ' αὐτόν, ἀλλά τοποθετεῖται σέ νέα θέση μέσα σ' αὐτόν. Ἡ ἔσχατη μέρα, πού λέγεται καὶ «ἡμέρα τοῦ Κυρίου», εἶναι ἡ μέρα κατὰ τὴν ὁποία θά φανερωθεῖ ὀριστικά ἡ δόξα Του. Ἡ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἔνταξή του στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βίωση τῆς «ἡμέρας τοῦ Κυρίου» γίνεται πνευματικά μέ τὴν συνειδητοποίηση τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου καὶ τὴ μετάθεση τοῦ προσανατολισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀμεσότητα στὴν ἐπέκεινα πραγματικότητα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τὴν παρούσα ζωὴ ὡς νύχτα καὶ τὴ μέλλουσα ὡς ἡμέρα. «Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲν ἡμέρα ἤγγικεν» (Ρωμ. 13, 12).

Μέ τά ὅσα διατυπώθηκαν ἀπὸ τούς ἁγίους Τρεῖς Ἱεράρχες παραπάνω, ἄς ἀκούσουμε τὴν πολύτιμη συμβουλή τους: «Ὁ κόσμος μας εἶναι ἔργο τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ μόνο μέ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά σωθεῖ καὶ νά ἐκπληρώσει τόν προορισμό του».